

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Ільєнка Андрія Васильовича
«Формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової
підготовки», представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку системи публічного управління в Україні характеризується зростанням вимог до підготовки фахівців, здатних ефективно виконувати посередницьку роль між державними інституціями та громадянським суспільством в умовах динамічних суспільних трансформацій, воєнної агресії проти України, цифровізації публічної комунікації та посилення уваги до питань національної ідентичності. У цьому контексті особливої значущості набуває мовна свідомість державного службовця як інтегральна характеристика особистості, що виявляється у здатності здійснювати усвідомлений вибір мовних стратегій у професійній та публічній комунікації, ефективно взаємодіяти з різними соціальними групами та сприяти утвердженню державної мови як інструмента суспільної довіри.

Актуальність дослідження посилюється необхідністю модернізації професійної підготовки майбутніх державних службовців відповідно до положень чинної нормативно-правової бази України, зокрема законів «Про державну службу», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про освіту» та «Про вищу освіту», які закріплюють роль державної мови як обов'язкового інструменту професійної діяльності в публічній сфері. Мовна свідомість дедалі активніше розглядається не лише як лінгвістична, а і як світоглядна категорія, пов'язана з громадянською ідентичністю, особистою відповідальністю та здатністю фахівця протистояти зовнішньому тиску чи маніпулюванню в комунікативному просторі.

Водночас аналіз наукового дискурсу та освітньої практики свідчить, що, попри значну кількість праць із проблем мовної освіти, мовної особистості та комунікативної компетентності фахівця, питання цілеспрямованого педагогічного забезпечення формування мовної свідомості саме майбутніх державних службовців залишається розробленим фрагментарно. Недостатньо визначеними лишаються зміст, структура, критерії та рівні сформованості цієї якості, а також технологічні засади її цілеспрямованого розвитку в процесі фахової підготовки.

У дисертації А.В. Ільєнка розроблено та експериментально перевірено модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки, що повністю відповідає предметному полю спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, оскільки дослідження спрямоване на вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки фахівців спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування та впровадження практико-орієнтованих підходів до формування їхньої професійної готовності.

Вибір теми дисертаційного дослідження є цілком обґрунтованим, а її актуальність відповідає сучасним потребам розвитку професійної освіти, модернізації системи підготовки державних службовців та суспільному запиту на фахівців, здатних вільно й

свідомо користуватися державною мовою, гідно представляти державу в комунікації з громадянами та професійною спільнотою в умовах сучасного суспільно-політичного середовища.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків. Дисертаційна робота характеризується належним рівнем наукової обґрунтованості, цілісністю дослідницької логіки та послідовністю викладу матеріалу. Автором продемонстровано здатність до системного осмислення проблеми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки, що виявляється у взаємоузгодженості мети, завдань, гіпотези, методологічних підходів і висновків дослідження.

Обґрунтованість наукових положень забезпечується використанням комплексу взаємопов'язаних теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження, адекватних предмету, меті та завданням дисертаційної роботи. Автором дотримано логічної послідовності організації педагогічного експерименту, забезпечено належну діагностичну базу дослідження (102 студенти та 15 викладачів двох закладів вищої освіти) та здійснено експериментальну перевірку ефективності розробленої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Отримані результати мають належний рівень достовірності, логічно пов'язані з теоретичними положеннями дослідження, підтверджені методами математичної статистики (критерієм Пірсона χ^2) та підтверджують обґрунтованість сформульованих висновків.

Наукова новизна та достовірність результатів. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає передусім у тому, що автором уперше розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено модель формування мовної свідомості майбутніх державних службовців, побудовану на поєднанні аксіологічного, культурологічного, когнітивно-комунікативного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, а також системи принципів державності, правової легітимності, комунікативної доцільності, мовленнєвої культури, особистої відповідальності, міжкультурної толерантності та системного мовленнєвого вдосконалення. Модель охоплює три взаємопов'язані блоки – концептуальний, змістово-процесуальний та діагностико-результативний, що надає їй цілісності й практичної придатності.

Вагомим науковим здобутком є уточнення й конкретизація понятійно-категоріального апарату дослідження, зокрема таких дефініцій, як «мовна свідомість особистості», «мовна свідомість державного службовця», «мовна особистість», «мовно-професійна компетентність», «комунікативна компетентність державного службовця», «сформованість мовної свідомості майбутнього державного службовця», «педагогічна модель» та «модель формування мовної свідомості майбутнього державного службовця». Такий підхід дав змогу науково коректно розмежувати досліджуване поняття із суміжними категоріями – мовною компетентністю, мовною культурою та риторичною майстерністю фахівця, що підвищує методологічну визначеність роботи.

Заслуговує на увагу й те, що дисертантом удосконалено зміст, методи (когнітивно-аналітичні, рефлексивні, методи співпраці, інтерактивні) та форми навчання (лекційні, практичні й семінарські заняття, система підвищення кваліфікації державних службовців), спрямовані на розвиток мовно-професійної компетентності, комунікативної компетентності та світоглядно-поведінкового компонента мовної свідомості майбутніх державних службовців. Практична цінність цього здобутку посилюється тим, що оновлений зміст апробовано не лише в межах чинних навчальних дисциплін, а й у спеціально розробленому спецкурсі «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця».

Важливою складовою наукової новизни є те, що кожен із трьох структурних компонентів мовної свідомості майбутнього державного службовця, виокремлених автором у результаті компонентно-структурного аналізу, розкрито не декларативно, а через систему конкретних показників: мовно-професійну компетентність – через володіння українською мовою відповідно до її норм, послугування галузево-професійною лексикою та державними стандартами мовної політики у сфері державної служби; комунікативну компетентність – через соціально спрямовану комунікативну компетентність і компетентність у виборі ефективних засобів комунікації; світоглядно-поведінковий компонент – через свідомий вибір української мови в особистому спілкуванні, ідентичність із державою в якості носія мови, толерантність до мовної недосконалості комунікативних партнерів, мотивацію до мовного самовдосконалення та популяризацію державної мови в публічному просторі. Такий рівень операціоналізації є самостійним науковим результатом, оскільки перетворює мовну свідомість із абстрактної особистісної якості на емпірично вимірювану категорію, придатну для діагностики та цілеспрямованого педагогічного впливу.

Заслуговує на окрему увагу й запропонований діагностичний інструментарій, який вдало поєднує об'єктивні показники (зокрема рівень володіння державною мовою та комунікативну компетентність) із суб'єктивною рефлексивною самооцінкою здобувачів. Це дозволяє уникнути однобічності в оцінюванні такого складного особистісного утворення, як мовна свідомість, і водночас використовувати створений інструментарій не лише для констатації наявного стану, а й як засіб стимулювання подальшого мовного самовдосконалення майбутніх державних службовців. На нашу думку, саме таке поєднання зовнішнього контролю з рефлексивною складовою є однією з найбільш вдалих і практично цінних знахідок дисертаційного дослідження.

Достовірність отриманих результатів забезпечується внутрішньою логікою дослідження, що передбачає послідовний перехід від теоретичного аналізу до експериментальної перевірки; узгодженістю теоретичних положень і емпіричних даних; достатнім обсягом і репрезентативністю вибірки; використанням комплексу взаємодоповнювальних методів дослідження, зокрема адаптованих психодіагностичних методик і методів математичної статистики, для обробки результатів.

Отримані результати є науково обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та підтверджують ефективність запропонованої моделі формування мовної свідомості майбутніх державних службовців.

Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає в розвитку наукових уявлень про професійну підготовку майбутніх державних службовців у системі вищої освіти, зокрема в контексті цілеспрямованого формування їхньої мовної свідомості як складника професійної компетентності. Отримані результати поглиблюють наукове розуміння взаємозв'язку мовної свідомості з ціннісним, культурним, когнітивним і діяльнісним вимірами професійного становлення особистості фахівця публічної сфери.

Практичне значення дослідження визначається насамперед можливістю використання його результатів у системі професійної підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки державних службовців. Автором запропоновано конкретні шляхи оновлення змісту навчальних дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням», «Теорія і практика правозастосування», «Соціологія», «Стратегічне управління» та «Комунікативне управління», а також розроблення й упровадження спецкурсу «Формування мовної компетентності майбутнього державного службовця».

Окремої уваги заслуговує обґрунтування можливостей розширення бази практик студентів через їх залучення до моніторингу використання української мови в публічному просторі, розробки міні-тренінгів з мовної грамотності для персоналу організацій і бізнес-структур, а також до соціально-комунікативної діяльності громадських об'єднань, зокрема волонтерської підтримки внутрішньо переміщених осіб у процесі їхньої інтеграції в україномовний соціальний простір. Такий підхід дає змогу наблизити професійну підготовку майбутніх державних службовців до реальних умов публічної комунікації та забезпечити автентичний контекст формування їхньої мовної свідомості, виходячи за межі суто аудиторного навчання.

Заслуговує на підтримку й ідея використання потенціалу сучасних інформаційно-мережових ресурсів – цифрових освітніх програм, онлайн-курсів і практико-орієнтованих матеріалів – для індивідуалізації темпу та форм мовного самовдосконалення державних службовців у системі безперервної освіти. На нашу думку, саме така відкритість моделі до цифрових форматів навчання підвищує її практичну застосовність в умовах сучасної трансформації системи підвищення кваліфікації публічних службовців.

Важливо, що результати дослідження не мають суто теоретичного характеру, а вже впроваджені в освітній процес чотирьох закладів вищої освіти – ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Університету митної справи та фінансів, Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова та Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», що підтверджено відповідними довідками про впровадження.

Основні положення дисертації можуть бути використані для розробки навчальних і методичних посібників, оновлення освітньо-професійних програм спеціальності

281 Публічне управління та адміністрування, а також у самоосвітній діяльності державних службовців, що свідчить про вагоме теоретичне і практичне значення виконаного дослідження.

Повнота апробації результатів. Результати дисертаційного дослідження достатньою мірою висвітлено в наукових публікаціях автора та апробовано в ході участі в наукових заходах різного рівня, що підтверджує їхню наукову виваженість, актуальність і практичну спрямованість. Загалом за темою дисертації опубліковано 12 наукових праць, серед яких 5 статей у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних, та 7 публікацій за матеріалами наукових конференцій.

Окремої уваги заслуговує наявність публікації, підготовленої у співавторстві з науковим керівником дисертації, що засвідчує послідовну науково-методичну взаємодію здобувача з керівником протягом усього періоду виконання дослідження.

У цілому апробація результатів дослідження є достатньою за обсягом і формами та підтверджує їхню належну наукову й практичну обґрунтованість.

Відповідність структури та змісту дисертації вимогам. Структура дисертаційної роботи вирізняється чіткістю, внутрішньою логікою та концептуальною завершеністю і повною мірою відповідає вимогам, що висуваються до наукових досліджень такого рівня. Композиція роботи є не лише формально коректною, а й методологічно виваженою, що забезпечує послідовне розгортання авторського задуму – від теоретичного обґрунтування проблеми формування мовної свідомості майбутніх державних службовців у процесі фахової підготовки до розроблення й експериментальної перевірки моделі реалізації означеного процесу. Робота складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Виклад матеріалу вирізняється системністю та логічною впорядкованістю: кожен структурний елемент дисертації виконує визначену функцію в загальній дослідницькій логіці, а перехід від теоретичних положень до їх експериментальної перевірки є вмотивованим, послідовним і переконливим. У першому розділі – «Теоретичні засади формування мовної свідомості майбутнього держслужбовця у процесі фахової підготовки» – проаналізовано наукові підходи до трактування поняття мовної свідомості та уточнено сутність базових дефініцій дослідження; розкрито професійну специфіку мовної свідомості державного службовця та охарактеризовано нормативні вимоги до його мовної, комунікативної й риторичної культури; проаналізовано стан відображення проблеми формування мовної свідомості у змісті чинних освітніх програм підготовки фахівців спеціальності «Публічне управління та адміністрування» та програм підвищення кваліфікації державних службовців.

Другий розділ – «Обґрунтування та експериментальна перевірка моделі формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки» – присвячено практичній реалізації дослідницького задуму, а саме: здійснено компонентно-структурний аналіз мовної свідомості державних службовців і виокремлено її структурні компоненти; теоретично обґрунтовано авторську модель,

розкрито її концептуальний, змістово-процесуальний та діагностико-результативний блоки; описано організацію та перебіг педагогічного експерименту, зокрема застосований діагностичний інструментарій і етапи дослідно-експериментальної роботи; представлено хід, аналіз і узагальнення отриманих результатів, що підтвердили ефективність розробленої моделі.

Зміст розділів перебуває у тісному взаємозв'язку та підпорядкований єдиній науковій ідеї. Простежується чітка наступність між теоретичними узагальненнями і практичними результатами, що відображає цілісність авторської наукової позиції та узгодженість усіх компонентів дослідження.

Обсяг і наповнення роботи відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Список використаних джерел налічує 217 найменувань, з яких 31 – іноземними мовами, що свідчить про належне охоплення як українського, так і зарубіжного наукового доробку з проблеми дослідження і виключає однобічність теоретичного аналізу. Обсяг додатків (8 додатків на 70 сторінках) є виправданим і не перевантажує основний текст, оскільки логічно доповнює його діагностичними матеріалами та результатами експериментальної роботи, ілюстрованими 18 таблицями та 3 рисунками, а загальне співвідношення 174 сторінок основного тексту до 286 сторінок повного обсягу засвідчує збалансованість теоретичної й емпіричної частин дослідження.

Загалом дисертація справляє враження ретельно структурованої, логічно завершеної наукової праці, у якій організація матеріалу не лише відповідає формальним вимогам до кваліфікаційних наукових робіт, а й слугує дієвим інструментом реалізації дослідницького задуму автора.

Відповідність дисертації встановленим вимогам та дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота А.В. Ільєнка є самостійним, концептуально цілісним науковим дослідженням, зміст і рівень виконання якого відповідають вимогам, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Виклад матеріалу вирізняється послідовністю та внутрішньою узгодженістю, а рівень наукової аргументації є достатнім, що засвідчує зрілість авторської позиції у розв'язанні окресленої наукової проблеми.

Проведений аналіз тексту дисертації дає підстави стверджувати, що здобувач дотримувався принципів академічної доброчесності. Опрацьовані джерела оформлено коректно, а всі запозичення супроводжуються належними посиланнями, що унеможлиблює некоректне використання результатів інших авторів. Особистий внесок здобувача у працю, підготовленій у співавторстві, чітко визначено й розмежовано.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Високо оцінюючи наукові результати дисертаційного дослідження Ільєнка Андрія Васильовича, вважаємо за доцільне висловити окремі дискусійні міркування та рекомендації.

1. У дисертації здійснено ґрунтовний міждисциплінарний аналіз феномена мовної свідомості. Водночас теоретичну частину роботи могло б посилити більш виразне

зіставлення українських і зарубіжних підходів до формування мовної свідомості фахівців публічної сфери, що дало б змогу повніше окреслити особливості авторської концепції в міжнародному науковому контексті.

2. Позитивно оцінюючи різноманітність застосованих у процесі реалізації моделі форм, методів і видів навчальної діяльності, вважаємо, що у змістово-процесуальному блоці доцільно було б виразніше представити механізми індивідуалізації мовного розвитку студентів. Зокрема, більшої уваги потребують побудова індивідуальних траєкторій мовленнєвого вдосконалення, визначення особистих цілей, самооцінювання досягнутих результатів та корекція виявлених мовно-комунікативних труднощів. Це посилює особистісно орієнтований характер моделі та забезпечило реалізацію принципу безперервного мовленнєвого вдосконалення.

3. Перспективним напрямом подальшого дослідження вважаємо відстеження стійкості сформованої мовної свідомості випускників та особливостей її вияву в реальній професійній комунікації після завершення навчання.

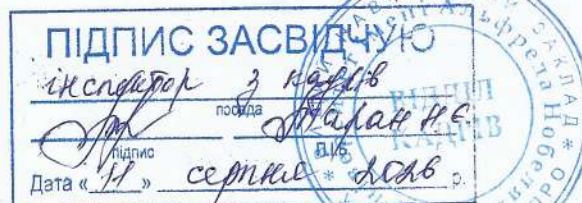
Разом із тим слід підкреслити, що висловлені зауваження та рекомендації не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, а, навпаки, розглядаються як конструктивні орієнтири для подальшого наукового розвитку та розширення дослідницького поля.

Загальний висновок. Дисертаційна робота А.В. Ільєнка на тему «Формування мовної свідомості майбутніх держслужбовців у процесі фахової підготовки» за актуальністю, новизною теоретичних результатів, високим рівнем проведених досліджень відповідає вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її автор – Ільєнко Андрій Васильович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), 01 Освіта/Педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології та
педагогіки ВНЗ «Університет імені
Альфреда Нобеля»

Ольга ЛЕБІДЬ

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 09:14:46 12.08.2026

Назва файлу з підписом: рец Лебідь на дис Ільєнка.pdf
Розмір файлу з підписом: 4.9 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: рец Лебідь на дис Ільєнка.pdf
Розмір файлу без підпису: 4.9 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ЛЕБІДЬ ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА
П.І.Б.: ЛЕБІДЬ ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 3135210100
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 09:14:38 12.08.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F04000000EB7B5D01B749CA07
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підписаний PDF-файл (PAdES)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (PAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.07.08 13:00